

ΜΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΜΑΡΤΥΡΙΑ ΑΠΟ ΤΗ ΒΙΕΝΝΗ
ΓΙΑ ΤΙΣ ΠΡΩΤΕΣ ΣΥΛΛΗΨΕΙΣ
ΤΩΝ ΣΥΝΕΡΓΑΤΩΝ ΤΟΥ ΡΗΓΑ ΒΕΛΕΣΤΙΝΛΗ

Ξεφυλλίζοντας τούς καταλόγους τῶν ἑλληνικῶν ἐγγράφων τῶν Κρατικῶν Ἀρχείων τῆς ρουμανικῆς πόλης Βρασον καὶ μάλιστα τὸ ἀρχεῖο τοῦ Σιατιστινοῦ μεγαλέμπορου τῆς ἴδιας πόλης Μιχαήλ Τσοῦμπρου ἐνετόπισα μιὰν ἐπιστολὴ σταλμένη ἀπὸ τὴ Βιέννη στίς 29 Δεκεμβρίου 1797 μὲ ἀποστολέα τὸ γνωστὸ Ἕλληνα ἔμπορο Χρῆστο Μάνο καὶ παραλήπτη τὸν Τσοῦμπρο¹. Τὸ πράγμα βέβαια θὰ περνοῦσε ἀπαρατήρητο ἂν στὴν ἐπιστολὴ αὐτὴ δὲν ἀναφερόταν ἢ σύλληψη ἐνὸς Ἕλληνα ἐμπόρου τῆς Βιέννης, τοῦ Εὐστρατίου Ἀργέντη, τοῦ γνωστοῦ συνεργάτη τοῦ Ρήγα Βελεστινλή καὶ τοῦ «ρωμαϊκοῦ τυπογράφου» τῆς Βιέννης, ποῦ φυσικὰ εἶναι ὁ Γεώργιος Πούλιος. Ὁ Dumitru καὶ ἡ Elena Limona δὲ σχολίασαν τὸν κατάλογο τους—οὔτε φυσικὰ καὶ τὴν ἐπιστολὴ αὐτήν· πέρασε μάλιστα ἀσχολίαστη καὶ ἀπὸ τοὺς ἄλλους ἐρευνητὲς ποῦ ἀσχολήθηκαν μὲ τὸ Ρήγα². Καὶ ὅμως: ἡ μαρτυρία αὐτή, ἐκτὸς ἀπὸ τὶς ἀυστριακές, εἶναι ἀπὸ τὶς λίγες σύγχρονες ἑλληνικὲς μαρτυρίες ποῦ ἔχουμε καὶ ποῦ ἀναφέρονται στίς πρῶτες συλλήψεις τῶν συνεργατῶν τοῦ Ρήγα³ ἀπὸ τὴ βιεννέζικη ἀστυνομία.

Γιὰ τὸν ἀποστολέα τῆς ἐπιστολῆς αὐτῆς Χρῆστο Μάνο⁴ γνωρίζουμε ὅτι ἡ οἰκογένειά του ἦταν ἐγκατεστημένη στὸ Μελένικο, αὐτὸς ὅμως γεννήθηκε στὴν Κατράνιτσα τῆς Μακεδονίας τὸ 1737· στὰ 1775 πρέπει νὰ βρι-

* Ὅλες οἱ ἡμερομηνίες ἀναγράφονται σύμφωνα μὲ τὸ νέο (Γρηγοριανὸ) ἡμερολόγιο.

1. Dumitru καὶ Elena Limona, Catalogul documentelor grecești din Arhivele Statului de la orașul Stalin (Brașov), τ. 1, Βουκουρέστι 1958, σ. 552 (ἀριθ. ἐγγρ. 1730).

2. Μιὰ βιβλιογραφικὴ ἀνασκόπηση τῶν ἐρευνῶν ποῦ ἔγιναν τὰ τελευταῖα χρόνια γιὰ τὸ Ρήγα ὀφείλουμε στὴν Cornelia Papacostea-Danielopolu, Rigas Velestinlis et les recherches contemporaines, «Revue des études Sud-est européennes» 11(1973) 563-567.

3. Κυριότερη βιβλιογραφία ἀναφερόμενη στὴ σύλληψη τοῦ Ρήγα καὶ τῶν συνεργατῶν του μὲ βάση τὰ ἀυστριακὰ ἐγγραφα: Ἀνέκδοτα ἐγγραφα περὶ Ρήγα Βελεστινλή καὶ τῶν σὺν αὐτῷ μαρτυρησάντων ἐκ τῶν ἐν Βιέννη ἀρχείων ἐξαχθέντα καὶ δημοσιευθέντα ὑπὸ Αἰμιλιανοῦ Λεγρὰνδ μετὰ μεταφράσεως ἑλληνικῆς ὑπὸ Σπυρίδωνος Π. Λάμπρου, Ἀθήνα 1891· Σπ. Λάμπρου, Ἀποκαλύψεις περὶ τοῦ μαρτυρίου τοῦ Ρήγα, Ἀθήνα 1892, Dušan Pantelić, Pogibija Rige iz Fere (= Ὁ θάνατος τοῦ Ρήγα Φεραίου), «Bras-tovo» 25 (1931) 130-174, Λ. Βρανοῦση, Ρήγας [Βασικὴ Βιβλιοθήκη, ἀριθ. 10], Ἀθήνα ἄ.ἔ. ὅπου ἐξετάζονται προβλήματα τοῦ φιλολογικοῦ ἔργου τοῦ Ρήγα, Π. ο. λ. Ἐνεπεκίδης, Συμβολαὶ εἰς τὴν ἱστορίαν τῶν συντρόφων τοῦ Ρήγα, «Θεσσαλικά Χρονικά» 6(1955).

4. Μετὰ τὸ θάνατό του συνηθίζοταν ἡ οἰκογένεια νὰ ἀποκαλεῖται Χρηστομάνου.

σκοτάν στη Νάουσα—ἐκεῖ μάλιστα γεννήθηκε ὁ γιός του Ἀναστάσιος. Ἀργότερα ἐντοπίζεται στη Νίσα (Niš) μαζί με τοὺς Σίνα πού εἶχαν ἔρθει ἀπὸ τὴν Μοσχόπολη¹. Διατηρεῖ ὅμως τοὺς δεσμούς του μετὰ τὸ Μελένικο, ὅπου, σύμφωνα μετὰ τὸ κτηματολόγιο τῆς παλιᾶς αὐτῆς μακεδονικῆς πόλης, εἶχε ἀρκετὴ περιουσία². Στὰ 1795 ἐγκαταστάθηκε ὀριστικὰ στη Βιέννη μαζί μετὰ τὸ δευτερότοκο γιό του Ἐμμανουήλ καὶ ἀρχίζει μιὰ θαυμαστὴ ἐμπορικὴ δραστηριότητα πού θὰ τὴ συνεχίσουν οἱ γιοὶ του Ἀναστάσιος καὶ Ἐμμανουήλ καὶ τὰ ἐγγόνια του³. Γὰ τὸν παραλήπτη τῆς ἐπιστολῆς, τὸ Μιχαήλ Τσοῦμπρο ἀπὸ τὴ Σιάτιστα, ἔχουμε βέβαια περισσότερες πληροφορίες ὀφειλόμενες κυρίως στὶς ἔρευνες τῶν γνωστῶν μελετητῶν τῶν ἑλληνορουμανικῶν ἐμπορικῶν σχέσεων Dumitru καὶ Elena Limona. Ὁ Μιχαήλ Ἰω. Τσοῦμπρος (1753ci-1805) ἄρχισε τὴν ἐμπορικὴ του δραστηριότητα πολὺ νωρίς· ἤδη τὸ 1774 τὸν ἐντοπίζουμε στη Θεσσαλία ἀσχολούμενο μετὰ ἐμπορικῆς ὑποθέσεις⁴. Στὰ 1782 ἐγκαθίσταται στὸ Βρασον, νυμφεύεται τὴν κόρη τοῦ ντόπιου πετυχημένου ἔμπορου Ἰω. Boghici, Παρασκευή, καὶ ταυτόχρονα παίρνει τὴν καισαρο-βασιλικὴ (αὐστριακὴ δηλ.) ὑπηκοότητα—παύοντας βέβαια νὰ εἶναι ὀθωμανὸς ὑπήκοος. Ἀπ' ἐδῶ καὶ πέρα ἀρχίζει ἡ μεγάλη ἐπιχειρηματικὴ δραστηριότητα τοῦ Τσοῦμπρου πού καλύπτει σχεδὸν ὅλον τὸ βαλκανικὸ χῶρος: Timișoara, Lugoj, Sînmînci, Ciacova, Βελιγράδι, Vîrseț, Zemun, Varadin, Osec, Slivno, Tîrnovo, Σέρρες, Πέστη, Λειψία, Sibiu, Ἰάσι, Γαλάτσι, Βουκουρέστι, ΚΠολη, Σμόρνη, Τρίκαλα, Λάρισα, Θεσσαλονίκη, Τεργέστη. Καὶ οἱ περισσότεροι ἀπὸ τοὺς ἐμπορικὸς πράκτορες του εἶναι Ἕλληνες (καὶ ἰδιαίτερα Σιατιστινοί): ἀναφέρω λογουχάρη μερικοὺς ἀπὸ αὐτούς: Κωνσταντῖνος Τσιντσιμπίρης, πού εἶναι καὶ κουνιάδος του, Νίκος Δημητρίου Τούνας, Χατζητριαντάφυλλος Δόσιος, Νικόλαος Ἰω. Ρήγας, συγγενῆς τοῦ Τσοῦμπρου, Μιχαήλ Γεωργ. Σιλαπέντης, Παῦλος Οἰκονόμου, Γεώργιος Τουρούντζιας κ.ἄ.⁵.

Φυσικὰ ἰδιαίτερα πυκνὲς εἶναι οἱ ἐμπορικῆς σχέσεις του μετὰ τοὺς Ἕλληνες ἐμπορευόμενους τῆς Βιέννης. Στὴν ἐποχὴ μάλιστα αὐτὴ πού μᾶς ἐνδιαφέρει (τελευταία πενταετία δηλ. τοῦ 18ου αἰώνα) εἶχε ἐμπορικὸ πρᾶκτορα τὸ Μελενικιώτη Χρῆστο Μάνο. Ὁ τελευταῖος πληροφοροῦσε τὸν Τσοῦμπρο συχνὰ ἀπὸ τὴ Βιέννη, καθὼς φαίνεται ἀπὸ τὸ ἀρχεῖο τοῦ Τσοῦμπρου, γὰ ἐμπορικῆς καὶ ἄλλες ὑποθέσεις⁶· στὴ συνέχεια τὸν ἀντικατέστησε ἡ

1. Γ. Σ. Λαῖου, Σίμων Σίνας, Ἀθήνα 1972, σ. 14-15.

2. Λ. Χρηστομάνου-Καλιτσκή, Οἱ ἐκ Μελενίκου Χρηστομάνοι, «Σερραϊκὰ Χρονικά» 1(1953) 187.

3. Ὁ.π., σ. 189.

4. Ε. καὶ Δ. Λιμόνα, Aspecte ale comerțului brașovean în veacul al XVIII-lea. Negustorul aromân Mihail Țumbru, «Studii și Materiale de istorie medie» IV (1960) 525-564.

5. Λιμόνα, Catalogul, σ. VII (εἰσαγωγή).

6. Σὲ μιὰν ἐπιστολὴν τοῦ ἀπὸ 28 Σεπτεμβρίου 1976 ἀπευθυνόμενῃ στὸν Τσοῦμπρο ὁ Σερ-

εταιρεία Νικόλαος Δάρβαρις καὶ υἱοί¹. Μὲ τὸ πνεῦμα αὐτὸ τῆς πληροφορήσεως τοῦ Τσοῦμπρου γιὰ τὴν πορεία τῶν ὑποθέσεων γράφτηκε καὶ ἡ ἐπιστολὴ αὐτὴ τοῦ Χρήστου Μάνου πρὸς τὸ Μιχαὴλ Τσοῦμπρο. Ἀξίζει μάλιστα νὰ σημειωθεῖ ὅτι ὁ Χρῆστος Μάνος καὶ σὲ μιὰν ἄλλη ἐπιστολὴ του πρὸς τὸν Τσοῦμπρο, ἀπὸ 30 Ἰανουαρίου 1798, πληροφορεῖ τὸν Τσοῦμπρο ὅτι ὁ Ἀργέντης «βρίσκεται ἀκόμη στὴ φυλακὴ»².

Ἡ ἐπιστολὴ. Γράφτηκε στὶς 29 Δεκεμβρίου 1797 καὶ ἔφτασε στὸ Βραζον στὶς 10 Ἰανουαρίου τοῦ 1798. Ἀρχικὰ γίνεται λόγος γιὰ τὸν ἔμπορο τῶν Σερρών Ἰωάννη Χατζηδημητρίου μὲ τὸν ὁποῖο συνεργαζόταν ὁ Τσοῦμπρος, ἀλλὰ καὶ ὁ Χρῆστος Μάνος. Μὲ τὸ Χατζηδημητρίου ὑπῆρχε μάλιστα καὶ κάποια ἐκκρεμότητα, γιὰτὶ περίμεναν ὁ Χρῆστος Μάνος (καὶ ὁ Τσοῦμπρος ποὺ ἦταν καὶ αὐτὸς ἐνδιαφερόμενος) ἀπὸ τὸ Σεραῖο ἔμπορο μαρτυρικὸ γράμμα, ποὺ θὰ τὸ χρησιμοποιοῦσαν σὲ δίκη στὴ Βιέννη, στὸ Landrecht, στὴ διαμάχη τους μὲ τὸν Εὐστράτιο Ἀργέντη. Γιὰ τὸ θέμα αὐτὸ ὑπάρχει μεγάλη ἀλληλογραφία ἀνάμεσα στὸ Χρῆστο Μάνο (καὶ στὸ Δάρβαρι ἔπειτα) καὶ στὸ Μιχαὴλ Τσοῦμπρο. Φαίνεται μάλιστα πὼς ἡ δίκη αὐτὴ ἦταν πολὺ σημαντικὴ, γιὰτὶ γιὰ τὴ σύνταξη τοῦ μαρτυρικοῦ αὐτοῦ γράμματος (ποὺ ἀρνοῦνταν νὰ υπογράψει ὁ Χατζηδημητρίου) εἶχε ἐνοχληθεῖ καὶ ὁ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης ἀπὸ τὸν πρεσβευτὴ τῆς Αὐστρίας στὴν Κωνσταντινούπολη³. Στὸν οἰκουμενικὸ θρόνο τότε ἦταν ὁ Γρηγόριος Ε΄, —πρῶτη πατριαρχία Ἀπρίλιος 1797-Δεκέμβριος 1798. Τελικὰ ἀπ' ὅσο ξέρουμε ἀπὸ τὰ ἔγγραφα τοῦ ἀρχείου Τσοῦμπρου ἡ δίκη αὐτὴ δὲν τελείωσε· συνεχίστηκε ὅμως καὶ μετὰ τὸ θάνατο τοῦ Ἀργέντη μὲ ὑπόδικους τοὺς κληρονόμους του⁴.

ραῖος ἔμπορος Χατζηδημητρίου εἶχε τὴν πληροφορία ἀπὸ τὸ Χρῆστο Μάνο ὅτι εἶχαν κηρύξει πτώχευση οἱ παρακάτω ἐμπορικὸι οἶκοι τῆς Βιέννης: Δημ. Φαρά, Μαμάρα, Θεοδ. Κοϊοπαύλου, Μανούση, Τούνα, Φρόνιμου, Τουρούτζια, Δημ. Χατζόπουλου καὶ Παύλου Οἰκονόμου, Εὐστρ. Ἀργέντη καὶ Ν. Χατζημόσκου· L i m o n a, Catalogul, σ. 532 (ἔγγρ. 1670).

1. Βλ. ἐπιστολὴ τῆς ἐταιρείας τοῦ Δάρβαρι ἀπὸ 2/13 Ἰουλίου 1792 πρὸς τὸν Τσοῦμπρο: L i m o n a, ὁ.π., σ. 555 (ἀριθ. ἔγγρ. 1745 κ.λ.). Ὁ Δημήτριος Δάρβαρις συνδεόταν μὲ φιλία μὲ τὸν Ρήγα Φεραῖο· βλ. Νίκο υ Βέη, Δημητρίου Ν. Δαρβάρως, Ἀφιέρωμα εἰς Ρήγαν Βελεστινλήν-Φεραῖον μετ' αὐτογράφων σημειωμάτων τοῦ Πρωτομάρτυρος, «Πρακτικὰ Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν» 19 (1944) 356-372.

2. L i m o n a, ὁ.π., σ. 552 (ἀριθ. ἔγγρ. 1731).

3. L i m o n a, ὁ.π., σ. 553 (ἀριθ. ἔγγρ. 1734)-ἡμερομηνία ἐπιστολῆς Χρήστου Μάνου πρὸς Τσοῦμπρο 19 Φεβρουαρίου 1798 (1 Μαρτίου 1798). Ὁ Πατριάρχης θὰ πρέπει νὰ ἔγραψε στὸ μητροπολίτη Σερρών Κωνστάντιο (1791-1811) νὰ φροντίσει γιὰ τὴ σύνταξη τοῦ μαρτυρικοῦ αὐτοῦ γράμματος· ὁ Κωνστάντιος ὅμως φαίνεται ὅτι εἶχε ὀρισμένες ἀντιρρήσεις—ἄλλωστε κατὰ τὴν ἐπιστολὴ ποὺ ἐξετάζουμε ἐδῶ ὁ μητροπολίτης «χωρὶς νὰ λάβῃ ἄσπρα δὲν θέλει νὰ υπογραφῆ»· πρβλ. Γ. Σ. Λ α ῖ ο υ, Ὁ ἐν Βιέννη ἐμπορικὸς οἶκος Ἀργέντη, Ἀνέκδοτα ἔγγραφα ἐκ τῶν ἀρχείων τῆς Βιέννης, Εἰς Μνήμην Κωνσταντίνου Ι. Ἀμάντου, Ἀθήνα 1960, σ. 173-176.

4. L i m o n a, Catalogul, passim· πρβλ. Γ. Λ α ῖ ο υ, Ὁ ἐν Βιέννη ἐμπορικὸς οἶκος

Στὴ συνέχεια ὁ Χρῆστος Μάνος πληροφορεῖ τὸν Τσοῦμπρο γιὰ τὰ τραγικὰ γεγονότα ποὺ εἶχαν λάβει χώρα λίγες μέρες πρὶν στὴ Βιέννη. Καὶ πρῶτα βέβαια ἡ σύλληψη τοῦ Εὐστρατίου Ἀργέντη· εἶναι ὁ ἔμπορος, ποὺ ὅπως εἰπώθηκε, τοὺς ἔχει ἀπασχολήσει μὲ τὸ θέμα τῆς διαμάχης τους στὸ δικαστήριο. Ὁ Χρῆστος Μάνος δὲν εἶναι οὔτε λεπτομερειακὸς ἀλλ' οὔτε βέβαια καὶ ἀποκαλυπτικὸς στὴν ἐπιστολὴ του αὐτῆν. Ὁ φόβος ἄλλωστε τῆς αὐστριακῆς λογοκρισίας δὲν τοῦ ἐπέτρεπε ἀναλυτικότερη πληροφόρηση· μέσα ὅμως ἀπὸ τις λίγες ἀράδες τῆς ἐπιστολῆς αὐτῆς παρουσιάζονται οἱ δραματικὲς μέρες τῶν Ἑλλήνων τῆς Βιέννης, ποὺ ἔβλεπαν τὴ σύλληψη πολλῶν συμπατριωτῶν τους ἀπὸ τὰ ὄργανα τῆς αὐστριακῆς ἀστυνομίας. Ὁ Ἀργέντης συλλαμβανόταν, κατὰ τὸν Χρῆστο Μάνο, μόνον «διὰ κάποια σφάλματά του»· γιὰ τὰ ἴδια σφάλματα εἶχαν συλληφθεῖ ὁ «ρωμαϊκὸς τυπογράφος», ὁ Γ. Πούλιος, «καὶ ἄλλοι δύο Ρωμαῖοι». Ὁ Ἀργέντης μάλιστα ἦταν σὲ ἀπομόνωση στὴν αὐστριακὴ φυλακὴ καὶ δὲν μπορούσε «νὰ τὸν ἀνταμώσῃ κανένας». Ἡ ἐπιστολὴ αὐτὴ προσδιορίζει μὲ σαφήνεια τις πρῶτες συλλήψεις τοῦ κύκλου τῶν ὁπαδῶν τοῦ Ρήγα. Στὴν Τεργέστη τὰ γεγονότα μὲ τὴ σύλληψη τοῦ Ρήγα εἶχαν ἐξελιχθεῖ ραγδαῖα τὸ βράδυ τῆς 19 Δεκεμβρίου 1797¹. Ἀπὸ τὰ ἔντυπα καὶ τὴν ἐπιστολὴ ποὺ κατασχέθηκαν στὴν Τεργέστη ἐνοχοποιήθηκαν πολλοὶ Ἕλληνες τῆς Βιέννης². Στάλθηκε λοιπὸν ἀπὸ τὴν τοπικὴ αὐστριακὴ διοίκηση τῆς Τεργέστης ἔφιππος ταχυδρόμος στὴ Βιέννη ποὺ θὰ τὴν ἐνημέρωνε γιὰ τὴ σύλληψη τοῦ Ρήγα καὶ τὸ δίκτυ τῆς συνωμοσίας του μέσα στὴν καρδιὰ τῆς αὐτοκρατορίας τῶν Ἀψβούργων. Ὁ ταχυδρόμος κάλυψε τὴν ἀπόσταση Τεργέστη-Βιέννη σὲ πέντε μέρες (20-24 Δεκεμβρίου). Τὸ ἴδιο βράδυ (τῆς 24 Δεκεμβρίου) μὲ διαταγὴ τοῦ ὑπουργοῦ τῆς αὐστριακῆς ἀστυνομίας Pregen συλλαμβάνονταν οἱ πρῶτοι ὑποποιοὶ συνεργάτες τοῦ Θεσσαλοῦ ἐπαναστάτη³.

Γιὰ ὅλες τις ἐνέργειες τῆς αὐστριακῆς διοίκησης στὴν Τεργέστη καὶ τῆς βιεννέζικης ἀστυνομίας ἐνημερώθηκε ἀμέσως ὁ αὐτοκράτορας Φραγ-

«Ἀργέντη», σ. 173-176.

1. Ἐγγραφο τοῦ βαρῶνου Brigido, διοικητῆ τῆς Τεργέστης, πρὸς τὸν Ὑπουργὸ τῆς Ἀστυνομίας Pregen (Ἄ μ α ν τ ο ς, σ. 2-5).

2. Ἀπὸ τοὺς πρῶτους ποὺ ἡ συμμετοχὴ τους ἀποκαλύφθηκε στὴν ὁμάδα τοῦ Ρήγα ἦταν ὁ Εὐστράτιος Ἀργέντης (Ἄ μ α ν τ ο υ, Ἀνέκδοτα ἔγγραφα, σ. 2-39 κ.λ.).

3. Στὸ ἔγγραφο τοῦ ὑπουργοῦ τῆς αὐστριακῆς ἀστυνομίας Pregen πρὸς τὸν αὐτοκράτορα Φραγκίσκο ἀπὸ 25 Δεκεμβρίου 1797 διαβάζουμε: «ἔλαβον ἀμέσως κατὰ τὴν νύκτα τὰ ἀναγκαῖα μέτρα, πρὶν οἱ ἐδῶ Ἕλληνες πληροφορηθοῦν ἐκ Τεργέστης περὶ τῆς κρατήσεως τοῦ Βελεστινιῆ. Συνεπεία τῶν μέτρων τούτων ἀπεδείχθη ὅτι πολλοὶ Ἕλληνες εἰς τὴν ἐδῶ ἀγορὰν εἶχαν γνῶσιν τῆς συγγραφῆς καὶ διαδόσεως τῶν ἄκρως ἐπαναστατικῶν βιβλίων καὶ δι' αὐτὸ ἐφυλακίσθησαν ἤδη πέντε ἐξ αὐτῶν τὴν παρελθούσαν νύκτωρ· Ἄ μ α ν τ ο υ, ὁ.π., σ. 8-11, 12-15. Ὁ Pregen μὲ ἔφιππο ταχυδρόμο ἐνημέρωνε τὴν ἴδια μέρα καὶ τὸ διοικητῆ τῆς Τεργέστης γιὰ τις ἐνέργειές του στὴ Βιέννη, Ἄ μ α ν τ ο υ, ὁ.π., σ. 10-13.

κίσκος, πού σημείωνε μάλιστα τις παρατηρήσεις του στὰ ἔγγραφα τῆς πορείας τῶν ἀνσκήσεων τῶν Ἑλλήνων πατριωτῶν.

Θὰ σταματήσουμε στὴν περίπτωση τῶν πρώτων συλλήψεων τῶν συνεργατῶν τοῦ Ρήγα Βελεστινλή. Πρῶτος βέβαια εἶναι ὁ Εὐστράτιος Ἀργέντης ἀπὸ τὰ σημαντικότερα μέλη τῆς Ἑλληνικῆς Κοινότητος τῆς Βιέννης, κάτοικος τῆς παλαιᾶς ὁδοῦ Fleischmarkt, χορηγὸς τοῦ Ρήγα· πρὶν εἶναι τὰ «σφάλματά» του ἀναλύονται στὴν περίληψη τῶν πρακτικῶν τῶν σκληρῶν ἀνσκήσεων πού ἀκολούθησαν μετὰ τὴ σύλληψή τους: ὁ δεσμὸς του μετὰ τὸ Ρήγα καὶ ἡ οἰκονομικὴ καὶ ἠθικὴ ὑποστήριξη σ' αὐτόν¹. ἀναφέρεται μάλιστα ὅτι χάρις στὸν Ἀργέντη διοχετεύονταν στὴν ἑλληνικὴ Ἀνατολὴ βιβλία καὶ ἄλλο ἐπαναστατικὸ ὕλικὸ πού θὰ χρησίμευε γιὰ τὴν ἀφύπνιση τοῦ σκλαβωμένου Γένους. Ὁ ἴδιος σύμφωνα μετὰ τὴν ἀνάκριση ἐψέλνε τὰ ἐπαναστατικὰ τραγούδια τοῦ Ρήγα μαζί με ἄλλους ὁμοϊδεάτες του στὴν κατοικία του². Τὴν ἐμπορικὴ δραστηριότητα τοῦ οἴκου Εὐστρατίου Ἀργέντη μετὰ τὴ σύλληψη, φυλάκιση καὶ ἐκτέλεση τοῦ ἱδρυτῆ της συνέχισαν οἱ ἐπίτροποί του. Ὁ ἴδιος ὁ Χρῆστος Μάνος στὴν ἐπιστολὴ του πρὸς τὸν Τσοῦμπρο μᾶς πληροφορεῖ ὅτι οἱ Αὐστριακοὶ «εἶχαν βουλώσει καὶ τὴν καντζελαρίαν του, ὅμως πάλιν ἐξεβουλώθη καὶ ὁ ἐπίτροπός του ἀκολουθεῖ τὴν κορρεσπονδενζίαν του καὶ πληρωμὰς του». Ἐπίτροπός του βέβαια ἦταν ὁ Λαρισσαῖος Ἀνδρέας Μαχούτης³, συνεργάτης τοῦ Ἀργέντη καὶ ἀπὸ τοὺς πρώτους συλληφθέντες, πού ἀποφυλακίστηκε μάλιστα στίς 26 Δεκεμβρίου ὡς «εὐπαρρησιαστος μάρτυς»⁴. Ὁ Μαχούτης μαζί μετὰ τὸ Χιώτη Κωνσταντῖνο Ἄμοιρο διηθύναν τὶς ἐργασίες τοῦ οἴκου Ἀργέντη ὡσὸτου ἦλθε ἀπὸ

1. Ὁ Λάμπρος, Ἀποκαλύψεις, σ. 25, ἐπισημαίνει ὅτι ὁ Ἀργέντης προκατέβαλε στὸ Ρήγα 1.000 φλωρίνια γιὰ τὴν ἀξία 25 μόνον ἀντιτύπων τοῦ Ἀναχάρσιδος δίνοντάς του ἔτσι τὴ δυνατότητα νὰ τυπώσει τὸ μικρὸ αὐτὸ βιβλίον. Πρβλ. Ἀμάντο, Ἀνέκδοτα ἔγγραφα, σ. ιζ'-ιη', 85-87.

2. Πολὺ πετυχημένα σημειώθηκε ἀπὸ τὸν εἰδικὸ μελετητὴ τῶν ἑλληνικῶν πραγμάτων στὴ Βιέννη Γ. Λάιο ὅτι ὁ οἶκος Ἀργέντη μαζί μετὰ τὸ τυπογραφεῖο τῶν Μαρκίδων Πούλιου «εἶχε καταστῆ τὸ κύριον πατριωτικὸν κέντρον καὶ ὀρμητήριον τοῦ Ρήγα διὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τοῦ Γένους». Γ. Λάιο, Ὁ ἐν Βιέννῃ ἐμπορικὸς οἶκος «Ἀργέντη», σ. 167. Στὰ αὐστριακὰ ἔγγραφα συγγέονται τὰ ὀνόματα Εὐστράτιος καὶ Εὐστάθιος, πρβλ. Legend - Λάμπρος, ὁ.π., σ. 14-15, 18-19, 58-59, κ.λ., Limona, ὁ.π., passim. Πρβλ. Ἀμάντο, Ἀνέκδοτα ἔγγραφα, σ. ιζ'-ιθ', 84-87 (ὅπου κατάθεση τοῦ Ἀργέντη). Σημειῶν ἔδω ὅτι τὸ σπῆτι τοῦ Ἀργέντη, ὅπου χόρευαν καὶ τραγουδοῦσαν οἱ Ἕλληνες πατριῶτες τὸ «Ὡς πότε παληκάρια», βρισκόταν πολὺ κοντὰ στὸ Ὑπουργεῖο Ἀστυνομίας, Π. Ἐνεπεκίδης, Συμβολὴ εἰς τὴν ἱστορίαν τῶν συντρόφων τοῦ Ρήγα, σ. 9.

3. Οἱ Legend - Λάμπρος, Ἀνέκδοτα ἔγγραφα, σ. 14-15, 18-19 κ.λ., καὶ Ὁ Σπ. Λάμπρος, Ἀποκαλύψεις, σ. 67, τὸν ἀναφέρουν Μακότη ἢ Μασούτη πρβλ. Λάιο, Ὁ ἐν Βιέννῃ ἐμπορικὸς οἶκος «Ἀργέντη», σ. 169.

4. Legend - Λάμπρος, Ἀνέκδοτα ἔγγραφα, σ. 18-19. Πρβλ. Ἀμάντο, ὁ.π., σ. 14-23.

τη Σμύρνη και ανέλαβε τη διεύθυνση ο «βαρυπενθής» αδελφός του Ζωρζής. Ο οίκος παρέμεινε, με την ίδια επωνυμία: «Ευστράτιος Ἀργέντης και Σία»¹. Πάντως για τον εμπορικό οίκο Ἀργέντη οί Αὐστριακοί ἔδειξαν ιδιαίτερο ἐνδιαφέρον γι' αὐτὸ και γράφουν στὰ ἔγγραφα τῆς ἀνάκρισης ὅτι ἀπελευθέρωσαν τὸ Μαχούτη και τὸν Ἄμοιρο γιὰ νὰ «διεξάγῃσι τὶς ἐμπορικὲς αὐτοῦ ὑποθέσεις, αἵτινες δὲν ἠδύναντο νὰ παύσωσιν ἄνευ οὐσιώδους ζημίας διὰ τὴν ἐνταῦθα ἀγοράν»².

Ὁ Μαχούτης πρέπει νὰ ὑπῆρξε πολὺ «εὐπαρρησίαστος μάρτυς»—γι' αὐτὸ ἄλλωστε οἱ Αὐστριακοὶ μερίμνησαν ιδιαίτερα γιὰ τὴν περίπτωσή του³. Μαζὶ μὲ τὸν Ἀργέντη εἶχε συλληφθεὶ και ὁ Γεώργιος Πούλιος· τὰ αὐστριακὰ ἔγγραφα μάλιστα μᾶς πληροφοροῦν ὅτι αὐτὸς συνελήφθη στίς 25 Δεκεμβρίου 1797⁴. Ὁ Γεώργιος Πούλιος ἦταν ὁ μόνος ὑπεύθυνος ἐκείνη τὴν ἐποχὴ τοῦ γνωστοῦ ἑλληνικοῦ τυπογραφείου τῆς Βιέννης Μαρκίδων Πούλιου, ἀφοῦ ὁ ἀδελφός του και συνιδιοκτῆτης τοῦ τυπογραφείου Πόπλιος Πούλιος ἀπουσίαζε γιὰ δευτεῖες στὴ Μολδοβλαχία⁵. Ὁ Γ. Πούλιος ἐνοχοποιήθηκε και συνελήφθη γιατί ἀνάμεσα στὰ ἄλλα: «πρὸ πέντε ἐβδομάδων ἐξετυπώθη ἐν τῷ τυπογραφείῳ του ἡ προμνημονευθεῖσα προκήρυξις, ὅτι καταναλώθησαν πρὸς τοῦτο δύο ὄλαι νύκτες, ὅτι τὸ ἔργον τοῦτο ἐπεσπεύσθη ἐκτάκτως ὑπὸ τοῦ σχεδὸν πάντοτε παρόντος Βελεστινλῆ και ὅτι μετὰ ταῦτα ἐστάλησαν εἰς τὸν οἶκον τοῦ τελευταίου τούτου τὰ ἐκτυπωθέντα τρισχίλια ἀντίτυπα»⁶. Ἀπὸ τὶς ἔρευνες τοῦ Γ. Λαῖου μαθαίνουμε ὅτι ὁ Πούλιος μετὰ τὶς ἀνακρίσεις, σὰν αὐστριακὸς ὑπῆκοος ποῦ ἦταν, ἀπελάθηκε (28 Ἀπριλίου 1798) και κατέφυγε στὴν πολίχνη Fürth κοντὰ στὴ Νυρεμβέργη⁷. Ἀργότερα

1. Γ. Λαῖου, Ὁ ἐν Βιέννη ἐμπορικὸς οἶκος «Ἀργέντη», σ. 169, 177-179. Πρβλ. και τὴν ἀλληλογραφία Χρήστου Μάνου (και Δάρβαρι ἔπειτα) μὲ τὸν Τσοῦμπρο (L i m o n a, Catalogul, passim). Ἀνάλογη εἶναι και ἡ ἀναφορὰ τῶν ἐπιτρόπων τοῦ οἴκου Ἀργέντη, βλ. Ἀμάντου, ὅ.π., σ. 43-45.

2. L e g r a n d - Λάμπρου, Ἀνέκδοτα ἔγγραφα, σ. 112-113, 128-129... Πρβλ. Ἀμάντου, Ἀνέκδοτα ἔγγραφα, σ. 24-25 κ.λ.

3. Ἀμάντου, Ἀνέκδοτα ἔγγραφα, σ. 18-23.

4. Στὰ ἔγγραφα L e g r a n d - Λάμπρου, σ. 14-15, ἀναφέρεται ὅτι συνελήφθη στίς 26 Δεκεμβρίου· στοῦ Ἀμάντου, ὅ.π., σ. 20-21, διαβάζουμε ὅτι συνελήφθη στίς 25 τοῦ ἴδιου μηνῆ.

5. Γ. Λαῖου, Οἱ ἀδελφοὶ Μαρκίδες Πούλιου, ὁ Γεώργιος Θεοχάρης και ἄλλοι σύντροφοι τοῦ Ρήγα. - Ἀνέκδοτα ἔγγραφα ἀπὸ τὰ ἀρχεῖα τῆς Βιέννης, «Δελτίον τῆς Ἱστορικῆς και Ἐθνολογικῆς Ἑταιρείας τῆς Ἑλλάδος» 12 (1957) 211. Βλ. και Β. Π. Παναγιώτσοπουλου, Προτάσεις τοῦ Π. Μαρκίδη-Πούλιου γιὰ ἐγκατάσταση ἑλληνικῆς τυπογραφίας στὴν Ἰόνιο Πολιτεία, Πρακτικὰ Γ' Πανιωνίου Συνεδρίου, τ. Α', Ἀθήνα 1967, σ. 292-297.

6. L e g r a n d - Λάμπρου, Ἀνέκδοτα ἔγγραφα, σ. 16-17· Ἀμάντου, Ἀνέκδοτα ἔγγραφα, σ. ιη'-ιθ', 89-90, 94-95, 162-167, 184-185.

7. Γ. Λαῖου, Οἱ ἀδελφοὶ Μαρκίδες Πούλιου, σ. 215-216· μάταια ἡ σύζυγός του Ἐ-

Κυρ Χρῆς Μωρ - παντ -
Βιέννα - 1797 - Δεβρ-18
Ελάβον 30. ελάτση ()
αστείδιν - 1798 - Jan-5
1797
Dec. 18

Herrn -
Herrn Michael Kiiiongro
Transchlowanie
Cronstadt.

Wien

Ah. St. Βρα. σου
Απε Μιχαίλ, Τυμβου
Να. 1330

Εικ. 2. Η δεύτερη σελίδα της επιστολής

δμως (1808) θὰ μπορέσει νὰ ἐπιστρέψει στὴ Βιέννη¹.

Τὸ πρόβλημα εἶναι τώρα ποῖοι εἶναι οἱ ἄλλοι δύο Ρωμαῖοι ποὺ «ἐφυλακώθησαν» μαζί μὲ τὸν Εὐστράτιο Ἀργέντη καὶ τὸ Γεώργιο Πούλιο. Τὸ σχετικὸ ἔγγραφο τῆς αὐστριακῆς ἀστυνομίας ἀναφέρει ὅτι τὴ νύκτα τῆς 24 Δεκεμβρίου συνελήφθησαν οἱ παρακάτω πέντε Ἕλληνες τῆς Βιέννης: Εὐστράτιος Ἀργέντης, Δημήτριος Νικολίδης, Παναγιώτης Μιχαήλ², Φίλιππος Πέτροβιτς καὶ Ἀνδρέας Μακότης (διάβαζε Μαχούτης) καὶ στίς 25 (26) ὁ «παμπόνηρος» Γεώργιος Πούλιος³. Λοιπὸν οἱ ἄλλοι δύο πρέπει νὰ εἶναι ὁ Δημήτριος Νικολίδης καὶ Παναγιώτης Ἐμμανουήλ: ὁ Μαχούτης, ὅταν γράφτηκε ἡ ἐπιστολὴ προφανῶς εἶχε ἀποφυλακισθεῖ, ἐνῶ ὁ Πέτροβιτς ἦταν Σέρβος· οἱ ἄλλοι συνελήφθησαν τὶς ἐπόμενες μέρες μὲ τὴν πορεία τῶν ἀνακρίσεων. Ὁ Δημήτριος Νικολίδης, διδάκτωρ τῆς Ἰατρικῆς, Γιαννιώτης τὴν καταγωγὴ, κατηγορήθηκε ὅτι ἦταν συνεργάτης τοῦ Ρήγα, ἔψελνε τὰ ἐπαναστατικὰ του τραγούδια καὶ ἀκόμη ὅτι εἶχε ἀρχίσει μετάφραση τοῦ ἔργου τοῦ Mably, Περὶ τῆς τύχης, τῶν προόδων καὶ τῶν ἀτυχιῶν τῶν Ἑλλήνων⁴. Ὁ Παναγιώτης Ἐμμανουήλ ἀπὸ τὴν Καστοριά ἦταν παλαιὸς ὑπάλληλος τοῦ Ἀργέντη καὶ τὸν βάρυναν οἱ ἴδιες κατηγορίες⁵· ἀδελφός του ἦταν ὁ Ἰωάννης Ἐμμανουήλ, φοιτητὴς τῆς Ἰατρικῆς ποὺ συνελήφθη καὶ αὐτὸς καὶ μαρτύρησε μὲ τὸ Ρήγα καὶ τοὺς συντρόφους του.

Ἡ ἐπιστολὴ λοιπὸν αὐτῆ τοῦ Χρήστου Μάνου πρὸς τὸν Ἰωάννη Τσοῦμπρο (εἰκ. 1, 2) ἀποτελεῖ σύγχρονη καὶ ἀπὸ τὶς λίγες μαρτυρίες ποὺ ἔχουμε γιὰ τὰ δραματικὰ γεγονότα τῆς Βιέννης τὴ μέρα τῆς σύλληψης τῶν συνεργατῶν τοῦ Ρήγα—γράφτηκε ἄλλωστε τέσσερις μέρες μετὰ τὴ σύλληψή τους. Σῶζεται στὰ Κρατικὰ Ἀρχεῖα τοῦ Βραζον, Ἀρχεῖο Μιχαήλ Τσοῦμπρου, ἔγγρ. 1730. Τὴν ἐκδίδουμε στὴ συνέχεια ἐπιφέροντας σιωπηρὰ ὀρισμένες διορθώσεις στὴ στίξη.

λίσσάβητ ζήτησε (τὸ Δεκέμβριο τοῦ 1798 καὶ τὸν Ἰούνιο τοῦ 1799) ἀπὸ τὴν κεντρικὴ ἐξουσία τὴν ἐπάνοδο τοῦ συζύγου της. Ὅσο γιὰ τὸ τυπογραφεῖο αὐτὸ ἔκλεισε ὀριστικά. Βλ. ἐπίσης A p. D a s c a l a k i s, Rhigas Velestinlis, Paris 1937, σ. 168, σημ. 1.

1. Βλ. τὴ σχετικὴ σειρὰ τῶν ἐγγράφων στοῦ Π. Ἐνεπεκίδη, Συμβολὴ εἰς τὴν ἱστορίαν τῶν συντρόφων τοῦ Ρήγα, σ. 32-34 (περιλήψεις ἐγγράφων).

2. Τὸ ὀρθὸ εἶναι Παναγιώτης Ἐμμανουήλ· λαθεμένα ἀναφέρεται μερικὲς φορὲς στὰ αὐστριακὰ ἔγγραφα Μιχαήλ· πρβλ. L e g r a n d - Λ ά μ π ρ ο υ, ὅ.π., σ. 14-15· Λ ά μ π ρ ο υ, Ἀποκαλύψεις, σ. 124 σημ. 120.

3. L e g r a n d - Λ ά μ π ρ ο υ, ὅ.π., σ. 14-15· Λ ά μ π ρ ο υ, ὅ.π., σ. 60-61, Ἀ μ ά ν τ ο υ, ὅ.π., σ. 16-23.

4. Περισσότερες λεπτομέρειες βλ. στοῦ L e g r a n d - Λ ά μ π ρ ο υ, Ἀνέκδοτα ἔγγραφα, σ. 80-87· Λ ά μ π ρ ο υ, σ. 29, 75-76, Ἀ μ ά ν τ ο υ, ὅ.π., σ. 16-21.

5. Βλ. L e g r a n d - Λ ά μ π ρ ο υ, σ. 86-91, Λ ά μ π ρ ο υ, σ. 76· Ἀ μ ά ν τ ο υ, ὅ.π., σ. 20-21.

Η ΕΠΙΣΤΟΛΗ

Βρασοβόν

Τοῖς κυρίοις Μηχαήλ Ζούμπρου καὶ συντροφία
τῇ 18 Χβρίου 1797 Βιένα

Μὴν ἔχοντας τιμίαν σας διὰ τὰ νὰ σᾶς ἀποκριθῶμε σᾶς λέγομεν, ὅτι οἱ εἰς Σέζδάς κύριοι Ἰωάννης Χ΄ δημητρίου καὶ συντροφία τὸν προαπελθόντα μῆνα μᾶς ἔγραψαν ὅτι ἔχετε τὰ ἔλθετε ὀγλήγωρα μόνοι σας ἐδῶ εἰς Βιέναν μᾶς περικλείαν καὶ ἓνα γράμμα σας, τὰ σᾶς τὸ ἐγχειρίσωμεν ἐδῶ, ἐχάρημεν, πλὴν προσμένοντες σήμερον καὶ αὔριον, ματέως ἐπροσμέναμεν, ἐπειδὴ οὔτε μίαν γραφὴν δὲν μᾶς ἐγράψατε περὶ τούτου—προσέτι οἱ εἰς Σέζδάς φίλοι μᾶς λέγουσι διὰ τὴν εἰς τὴν μητρόπολιν θεωρηθεῖσαν ὑπόθεσιν ὅτι κανένα γράμμα μαρτυρικὸν δὲν ἔγινεν, ἐξ αἰτίας τοῦ δεσπότη, ὁποῦ χωρὶς τὰ λάβῃ ἄ(σπρα) δὲν θέλει τὰ ὑπογραφθῆ. Περὶ τούτου ἐλπίζομεν τὰ ἔγραψαν καὶ τῇ τιμότητι σας καὶ εἰς κερὸν ὁποῦ δὲν ἐντρεσάρει, πῶς δὲν ἐγράψατε τὰ πληρώσουν κάτιτι τῷ δεσπότη καὶ τὰ γίνῃ τὸ μαρτυρικὸν γράμμα καὶ τὰ τὸ στείλῃ ἐδῶ ὁ Σ. Κόνσολας, διὰ τὰ λάβῃ τέλος ἢ κρίσις σας. Ἡμεῖς ἐγράψαμεν τοῖς κοῖς Ἰωάννη Χ΄ Δημητρίου καὶ συντροφία χωρὶς ἄλλον τὰ φροντίσωσι τὰ γίνῃ τὸ μαρτυρικὸν καὶ μᾶς ἀπεκρίθησαν ὅτι θέλουν τὸ ἀκολουθήσει. Εἰς εἶδησίν σας ὅτι τὸν Ἀρτζέντην ἔχει τὸ ἐδῶ ἐνδοξότατον κριτήριον φυλακωμένον διὰ κάποια σφάλματά του, εἶχαν βουλώσει καὶ τὴν καντζελαρίαν του, ὅμως πάλιν ἐξεβουλώθη, καὶ ὁ ἐπίτροπός του ἀκολουθεῖ τὴν κορδέσπονδενζία καὶ πληρωμάς του, αὐτὸς δὲ εἶναι φυλακωμένος χωρὶς τὰ τὸν ἀνταμώση κἀνένας, σὺν αὐτῷ ἐφυλακώθησαν οἱ τε ρωμαϊκὸς τυπογράφος καὶ ἄλλοι δύο ῥωμαῖοι. Καὶ παρακαλοῦμε τὰ μᾶς εἰπῆτε ἂν μόνοι σας ἔρχεσθε εἰ κάμετε κἀνένα ἐπίτροπον διὰ τὰ παραδώσωμεν τὰ βέξιλα, πληρώνοντάς μας τὰ τῆς κρίσεως ἔξοδα. (ἐπειδὴ βούλομαι τὴν ἀνοιξιν τὰ κατέβω διὰ τὴν πατρίδα) χωρὶς νεώτερα ἐπιμένομεν (;) εἰς ἀπόκρισίν σας καὶ εἰς ὀρισμούς σας μένομεν Χρηστος Μάνου.

Κὺρ Χρηστος Μάνου

Βιέννα.....1797

Χβρίου = 18

Ἔλαβον 30 τοῦ αὐτοῦ καὶ
ἀπεκρίθην = 1798 Ἰανου(αρίου) 5
No 9

Wienn

Herrn-

Herrn Michael Züomgro

Transclavanie Gronstatt

R É S U M É

Ath. E. Karathanassis, Une lettre-témoignage de Christos Manou concernant les premières arrestations des collaborateurs de Rhigas Vélestinlis.

Dans sa lettre du 29 décembre 1797, adressée à Michel Tsoumbros, commerçant très connu à Braşov, originaire de Siatista, Christos Manou, commerçant grec à Vienne, originaire de Méléniko, porte un témoignage très important sur les événements survenus à Vienne ces jours-là: l'arrestation de Rhigas à Trieste le 19 décembre 1797, ainsi que l'arrestation de ses principaux collaborateurs à Vienne. Christos Manou fait passer dans la lettre très habilement toutes les informations concernant Eustrate Argentis, collaborateur principal de Rhigas, arrêté par la police autrichienne, G. Poullos, «l'imprimeur roméïque» et deux autres «ρωμιός» (grecs), à savoir Démètre Nicolidis, médecin, originaire de Jannina et Panagiotis Emmanouil, originaire de Kastoria.

La lettre en question est l'unique témoignage provenant du milieu grec de Vienne qui se rapporte aux événements douloureux de ces jours-là.